

4. Mohammed N. S. A. Population and Development of the Arab Gulf States: The Case of Bahrain, Oman and Kuwait / Routledge, 2016. 208 p.
5. Omran A.R., Roudi F. The Middle East Population Puzzle // *Population Bulletin*. Washington, 1993. Vol. 48, № 1. 40 p.
6. Roudi-Fahimi F. Population Trends and Challenges in the Middle East and North Africa // Population Reference Bureau. Washington, 2001. URL: <https://www.prb.org/resources/population-trends-and-challenges-in-the-middle-east-and-north-africa/>
7. Shawky S. Infant mortality in Arab countries: sociodemographic, perinatal and economic factors // *Eastern Mediterranean Health Journal*. 2001. Volume 7, № 6.
8. Tabutin D., Schoumaker B. The Demography of the Arab World and the Middle East from the 1950s to the 2000s. // *Population*. 2005. Volume 60, Issue 5-6. P. 505-615. URL: https://www.cairn-int.info/article-E_POPU_505_0611--the-demography-of-the-arab-world-and-the.htm
9. Youth in the Middle East and North Africa: Demographic Opportunity or Challenge? // Population Reference Bureau. Washington, 2007.

УДК 327.39 (53)

Гуцало С.Є.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЗИЦІЇ КРАЇН-ЧЛЕНІВ РСАДПЗ ЩОДО ПАЛЕСТИНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ

***Анотація.** Досліджуються проблеми еволюції позиції країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман) щодо близькосхідного врегулювання в контексті глобальних геополітичних змін у регіоні протягом кінця ХХ – початку ХХІ століття.*

***Ключові слова:** Близький Схід, Ізраїль, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман, Арабська мирна ініціатива, Угоди Авраама.*

Summary. *The article is an attempt to research the evolution of the position of the Arab countries of the Gulf Cooperation Council (Saudi Arabia, United Arab Emirates, Qatar, Kuwait, Bahrain, Oman) concerning problems of the Middle East settlement in the context of geopolitical changes in the end of the XX century – beginning of the XXI centuries.*

Keywords: *Middle East, Israel, Saudi Arabia, United Arab Emirates, Qatar, Kuwait, Bahrain, Oman, Arab Peace Initiative, Abraham Accords.*

Мета даної статті полягає у дослідженні процесів еволюції позиції Ради співробітництва арабських країн Перської затоки (Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бахрейн, Оман) щодо палестино-ізраїльського врегулювання. Важливість дослідницької роботи у зазначеному напрямку полягає в осмисленні провідної тенденції історичного процесу пошуків оптимального формату вирішення палестино-ізраїльського конфлікту [1, 2, 3].

Аналіз джерел та літератури. Згадана проблематика недостатньо досліджується в Україні. Серед українських науковців, які присвятили свої пошуки досліджуваній проблематиці в комплексі практичних та теоретичних питань ролі Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, варто згадати Шведа В.О., Скорохода Ю.С.

У США значних успіхів у вивченні даної проблематики досягли провідний науковий співробітник Вашингтонського інституту Близького Сходу Девід Маковський, а також колишній помічник держсекретаря з питань Близького Сходу, колишній посол США в Ізраїлі Мартин Індик та колишній політичний радник в держдепі у часи президентства Дж. Буша-молодшого Денніс Росс. Варто додати до згаданих дослідників Гранта Рамні – колишнього радника в Пентагоні, Аарона Девіда Міллера – аналітика Фонду Карнегі, радника з питань американо-ізраїльських відносин, Саймона Гендерсона – директора програми Бернштейна,

який спеціалізується на питаннях енергетики у вже згаданому Вашингтонському інституті Близького Сходу.

Виклад основного матеріалу статті. У жовтні 1991 р., напередодні розвалу СРСР, у столиці Іспанії відбулася міжнародна конференція з питань мирного врегулювання на Близькому Сході. Ця Мадридська конференція стала реалізацією міжнародного плану щодо близькосхідної проблематики у форматі міжнародної конференції. До того існував план проведення Ізраїлем переговорів з кожною арабською країною окремо. Тут же арабські країни Перської затоки виступили зі спільним планом врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, який мало чим відрізнявся від екстремістських позицій більшості арабських країн Ліги арабських держав.

Кажучи загалом, у близькосхідному врегулюванні існувало два напрямки. По-перше, це діяльність з метою проведення близькосхідної конференції і, по-друге, це сепаратні переговори Ізраїлю на Близькому Сході з арабськими партнерами.

Після підписання Єгиптом Кемп-Девідських угод арабський світ опинився розколотим на два угруповання: Фронт стійкості і протидії та групу поміркованих держав на чолі з Саудівською Аравією.

У листопаді 1980 р. нарада арабських країн на вищому рівні в Аммані (Йорданія) відбувалася у надзвичайно складних умовах: уже була в розпалі ірано-іракська війна, яка ще більше загострила протиріччя між радикальними і поміркованими режимами. Розгортався конфлікт у Західній Сахарі, що зіпсував відносини між Марокко і Алжиром. Всі члени Фронту стійкості і протидії, тобто Сирія, Лівія, Алжир, Південний Ємен, Ірак та Організація визволення Палестини (ОВП) зробили жорсткішою свою політику щодо Ізраїлю.

З іншого боку, більш жорстка позиція Саудівського королівства у 1980 р. щодо проблеми близькосхідного врегулювання постійно турбувала ізраїльський уряд. 11 березня 1981 р. ізраїльський прем'єр-міністр М. Бегін заявив, що Саудівська Аравія

є найсерйознішим ворогом Ізраїлю. Він навіть погрожував можливістю упереджуючого удару по Саудівській Аравії до того, як Ізраїль почне військові дії проти будь-якої іншої арабської країни. Перестороги ізраїльського керівництва, очевидно, пояснювались передусім тим, що, спираючись на свої нафтодоларові багатства, Саудіти могли суттєво впливати на арабські країни, що знаходились у стані конфронтації з Ізраїлем.

Водночас Саудівська Аравія реально оцінила безперспективність військового протистояння з Ізраїлем і стала інтеграційним центром у такому важливому субрегіоні, яким є Перська затока. Інтеграція арабських країн була здійснена у 1981 р. в рамках новоствореної Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман).

7 серпня 1981 р. саудівське керівництво виступило з важливою ініціативою – проектом комплексного вирішення проблеми близькосхідного врегулювання, який отримав назву план Фагда, і який був запропонований від імені саудівського кронпринца. Це був перший в історії мирний план стосовно Ізраїлю, запропонований арабською державою. План передбачав: 1). вихід Ізраїлю з усіх арабських територій, окупованих в 1967 р., у тому числі арабської частини Єрусалиму; 2). ліквідацію всіх єврейських поселень, побудованих з 1967 р. на окупованих територіях; 3). гарантії свободи релігійних обрядів у Святих місцях; 4). визнання права палестинського народу на повернення на батьківщину та відшкодування збитків тим, хто не захоче повертатися; 5). передачу Західного берега річки Йордан і сектора Газа під опіку ООН на перехідний період, який би не перевищував декілька місяців; 6). створення Палестинської держави зі столицею у Східному Єрусалимі; 7). визнання права всіх держав регіону жити в мирі; 8). допомога ООН у здійсненні гарантій дотримання вказаних принципів.

До позитивних рис плану Фагда варто віднести те, що в ньому робився наголос на необхідності вирішення палестинської про-

блеми мирними засобами, тобто без ескалації збройних акцій проти Ізраїлю, причому згідно цього плану, лише Східний Єрусалим повинен стати столицею незалежної арабської Палестинської держави. Важливо і те, що в плані було висунуто вимогу про звільнення Ізраїлем не лише східної частини Єрусалиму, але і всіх територій, окупованих Ізраїлем у червні 1967 р. в ході Шестиденної війни; що в ньому фактично, в завуальованій формі, передбачалася можливість визнання арабськими державами Ізраїлю, якщо він звільнить окуповані арабські землі; що в ньому висувалася вимога ліквідації усіх єврейських поселень, створених Ізраїлем на окупованих арабських територіях. Позитивним моментом було і те, що план визнавав право людей, які сповідували юдаїзм, відзначати свої релігійні обряди на святій землі Єрусалиму. В той же час у плані Фагда були і негативні сторони. Передусім, ми відзначаємо відсутність будь-якої згадки про Організацію визволення Палестини і її права, а також відсутність постановки питання про механізм вирішення проблем врегулювання близькосхідного конфлікту. Ніде не було чітко сказано як про необхідність проведення мирної конференції, так і стосовно відмови від сепаратних угод між арабськими державами та Ізраїлем. Саме в цьому була компромісність плану: він враховував деякі вимоги радикалів і не вимагав від Єгипту відмови від Кемп-Девідських угод.[4]

Оскільки згаданий мирний процес почав знаходити все більше прихильників в арабському світі, конкурент Єгипту за вплив серед арабських країн – Саудівська Аравія – на загальноарабському саміті в марокканському місті Фес у 1981 р. запропонувала арабський мирний план, що забезпечував мирне існування для всіх країн регіону, але який не визнав Ізраїль.

Під час другої частини саміту, у вересні 1982 р., план саудівського кронпринца Фагда здобув загальноарабську підтримку [5]. Далі йшов тривалий процес повернення Єгипту в Лігу арабських держав, припинення війни у Лівані, завершення ірано-іракської війни.

У березні 2002 р. на черговому саміті Ліги арабських держав у Бейруті одногосно було схвалено так званий Арабський план миру (Арабська мирна ініціатива). План запропонував тодішній принц-спадкоємець Саудівської Аравії Абдулла. Планом з арабського боку передбачалося фактичну відмову від резолюцій РБ ООН № 242 і № 338 та повернення до положень резолюцій Генасамблеї ООН № 181 і № 194.

Згідно з планом, передбачалося створення двох держав у Палестині і проголошення міста Східний Єрусалим столицею незалежної Палестинської держави. Ізраїльтяни повинні були вивести всі свої війська з усіх арабських територій, окупованих в ході Шестиденної війни у червні 1967 р., і дозволити створення арабської держави на окупованих землях на Західному березі р. Йордан, секторі Газа, а також створення столиці палестинських земель у Східному Єрусалимі. Натомість Ізраїль мав отримати документ про закінчення арабо-ізраїльського конфлікту і підписати арабо-ізраїльський мирний договір. Водночас Ізраїль встановлював нормальні відносини з усіма арабськими країнами в рамках всеохоплюючого миру на Близькому Сході [6, 7, 8]. Планом передбачалось досягнення миру для всіх держав регіону. Важливим було і те, що, згідно плану, Ізраїль отримував мир лише після створення палестинської держави.

У ситуації, що склалася на Близькому Сході, активізував свою анти-ізраїльську і анти-арабську політику Іран. Провідні династії монархічних країн Перської затоки у відповідь на агресивну політику Ірану почали шукати шляхи для налагодження контактів з ізраїльтянами. Так, на початку квітня 2018 р. саудівський кронпринц Мохаммед бін Салман в інтерв'ю Джеффри Голдбергу, відомому журналісту вашингтонського видання The Atlantic [10] заявив, що у керівництва його країни відсутні будь-які «релігійні заперечення» стосовно присутності Ізраїлю на політичній карті Близького Сходу, додавши, що «у нас є релігійні перестороги щодо священної мечеті Аль-Акса і прав палестинського наро-

ду». Також кронпринц додав: «У арабів і ізраїльтян повинні бути права на свою землю», «Ізраїль – значна територія, територія, що зростає... в умовах миру ми будемо мати немало спільних інтересів» [10].

У той же час саудівські громадські діячі розпочали спроби започаткувати контакти з ізраїльтянами. Зокрема, відома саудівська журналістка аль-Кахтані влітку 2016 р. надрукувала серію статей в ер-ріядському виданні «Аль-Джазіра» про можливість співіснування арабів з Ізраїлем. У 2016 р. Ізраїль відвідав колишній саудівський генерал Анвар Ешкі, директор Близькосхідного центру стратегічних та юридичних досліджень. У своєму звіті Ешкі також позитивно відгукнувся про свої контакти з ізраїльтянами.

У той же час, виступаючи у травні 2019 р. в м. Мекка на відкритті саміту Організації ісламського співробітництва, король Салман бін Абдель Азіз заявив: «Палестинська проблема буде знаходитися в центрі нашої уваги, доки палестинський народ не здобуде свої права, гарантовані міжнародною законністю і арабською мирною ініціативою.

Наприкінці січня 2020 р., коли адміністрація президента США Дональда Трампа запропонувала «угоду століття», король Салман заявив, що Саудівська Аравія стоїть на стороні миру, підтримуючи той його вибір, який відповідає загальним надіям і сподіванням.

Різниці промов саудівських керівників очевидні: кронпринц прагматичний, а король-батько – консервативний. Хоча різниця у риторичі очевидна, важливо, що саудівський істеблішмент загалом підтримує формулу «двох держав», в рамках якої Східний Єрусалим повинен стати столицею Палестинської держави. Висловлюючись про Ізраїль, саудівський кронпринц підтримує право Ізраїлю на існування. Тим самим спадкоємний принц висловлює настрої молодого покоління, яке є більш прагматичним і освіченим. Саме воно стало локомотивом подальшого зближення між країнами Затоки та Ізраїлем.

З іншого боку, світова спільнота підтримує ізраїльську владу в її прагненні виявити стриманість та уникати подальшої ескалації ситуації в період священних для мусульман свят. Представники ООН і ЄС підтримують необхідність проявляти стриманість у Святих місцях.

Водночас у зоні Перської затоки посилюється арабо-іранське протистояння. Агресивна політика Ірану призвела до зближення деяких арабських країн та Ізраїлю. Вже 13 серпня 2020 р. Об'єднані Арабські Емірати і Бахрейн нормалізували свої відносини з Ізраїлем і встановили з ним дипломатичні відносини (так звані Угоди Авраама) [11]. Зазначені угоди повинні стати взірцем для нормалізації відносин арабських держав з Ізраїлем і створення взаємоприйнятних умов для вирішення арабо-ізраїльського конфлікту. У цьому контексті 25 січня 2022 р. ОАЕ з офіційним візитом відвідав президент Ізраїлю.

Серед висновків проведеного дослідження можна сказати наступне:

У зазначеній ситуації арабські країни Перської затоки стали вивчати можливість нормалізації відносин з Ізраїлем і співробітництва з ним у галузі високих технологій, безпеки, енергетики. Першими на зближення пішли Об'єднані Арабські Емірати і Бахрейн. Як вже зазначалось, саме вони 13 серпня 2020 року проголосили визнання ОАЕ та Бахрейном Ізраїлю і встановлення зазначеними країнами дипломатичних відносин з Ізраїлем [12,13,14]. Документи про арабо-ізраїльське примирення отримали назву Угоди Авраама, які підтримали і США як продовження процесу примирення у Близькосхідному регіоні [11].

Значною мірою згаданий процес можна пояснити висновком, який зроблений арабами щодо Ірану. Ця країна вважається країнами РСАДПЗ більшою загрозою, ніж Ізраїль. І тому араби почали усвідомлювати необхідність отримати в Ізраїлі союзника на противагу Ірану. За зазначених умов арабо-ізраїльський конфлікт відійшов на другий план після арабо-іранського протистояння.

Варто додати, що зараз планується поїздка президента США Дж. Байдена до Близькосхідного регіону. Оскільки ізраїльський кнесет наразі розпущений, а нові вибори у кнесет призначено на 1 листопада, 30 червня 2022 р. прем'єр-міністром Ізраїля призначено Я. Лапіда [15].

13–14 липня 2022 р. президент США Дж. Байден відвідає Ізраїль, а 15–16 липня 2022 р. він прибуде до Саудівської Аравії, де у місті Джидда відбудеться зустріч президента США з керівниками 6 держав-членів РСАДПЗ, а також Єгипту, Іраку та Йорданії [16]. За даними ізраїльських та українських джерел, мова йтиме про збільшення видобутку нафти державами ОПЕК з 1 серпня 2022 р., щоб знизити ціну на згадане енерго-джерело, і таким чином вплинути на прибутки РФ від продажу нафти. Варто додати, що на зазначеній зустрічі також обговорюватимуться відносини з Ізраїлем, політика Ірану в регіоні, а також палестинське питання. Крім цього, планується перезавантаження стратегічних відносин США із Саудівською Аравією та ОАЕ.

Використані джерела і література

1. Perez M. Ariel Sharon: du sang, de la sueur et des armes / *Jeune Afrique*, №2767, 2014, Janvier 19–25, P.46–47.
2. Peres Sh. A strategy for peace in the Middle East / *Foreign Affairs*, 1980, Spring, V. 55, №4, P.892 – 900.
3. Shamir Y. Israel's role in a changing Middle East / *Foreign Affairs*, 1982, Spring, V. 60, №4, P. 788 – 801.
4. Laipson E. Europe's Role in the Middle East: enduring ties, emerging opportunities / *The Middle East Journal*, W., 1998, Winter, V. 44, № 1, P. 11–12.
5. План Фагда, Феський план / Вікіпедія.
6. Копин В.С. Палестинская проблема и палестинское движение сопротивления. М., АН СССР, Ин-т Африки, 1987, С. 19.
7. Палестинская проблема. Документы ООН. М., 1984, "Прогресс", 1986 (GA Res.181 (II), Nov.29, 1947, С. 5-25, GA Res. 194 (III), Dec. 11, 1948, С. 30 – 34.
8. Arab Peace Initiative / *The Guardian*, March, 28, 2002, URL <http://www.theguardian.com/world/2002/Mar/28/Israel> 7
9. Косач Г.Г. Саудовская Аравия и Израиль: палестинский контекст / *Мировая экономика и международные отношения*, 2021, том 65, № 1, С. 61-69.

10. Jeffrey Goldberg. Saudi Crown Prince: Iran's Supreme Leader Makes Hitler Look Good /URL <http://www.theatlantic.com/international/archive/2018/04/Mohammed-bin-salman-iran-israel/55703>
11. Abraham Accords Declaration / US Department of State /URL <http://www.state.gov/the-abraham-accords/>
12. Linda Gradstein /VOA. 34 years after first Palestinian intifada, peace with Israelis remains elusive, Dec.07, 2021. URL <http://voanews.com/al-thirty-four-years-after-first-palestinian-intifada-peace-with-israelis-remains-elusive-/6343819>.
13. Frantzman Seth. Inside Israel's "reverse periphery strategy - analysis" / The Jerusalem Post, Dec.7, 2021, <http://www.jpost.com/middle-east/inside-israel-reverse-periphery-strategy-analysis-68806>.
14. Ross Dennis. The Abraham Accords and the Changing Shape of the Middle East / The Washington Institute for Near East Policy, June 21, 2022. URL <http://washingtoninstitute.org/policy-analysis>.
15. Makovsky David, Ross Dennis. The Israeli Government Falls: New Elections for U.S. – Israel Relations / The Washington Institute for Near East Policy, June 23, 2022. URL <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/israeligovernment-falls-newelections-and-implication-us-israel-relations>, а також The Jerusalem Post, editorial. July 1, 2022. URL <http://www.jpost.com>.
16. Федянін В. Наступний крок до ізоляції Москви: в очікуванні доктрини Байдена. Навіщо лідер вільного світу збирається на Близький Схід / Дзеркало тижня, червень 28, 2022. URL <http://www.zn.ua/ukr/international/nastupnij-krok-do-isoljatsiji-moskvi-v-ochikuvanni-doktrini-baidena-html>.

УДК 327(477+267.35)

Бобровицький А.В.

УКРАЇНА ТА КРАЇНИ РАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ – МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** Рада співробітництва арабських держав Перської затоки є відносно новим інтеграційним утворенням з динамічним розвитком, що дає певні переваги у розвитку двосторонніх відносин між Україною та державами Перської затоки. Формування в регіоні митного союзу, спільного ринку а також, у перспективі,*